

PORT ȘI CULOARE

Imagini autocrom din colecția Galloway a Muzeului Etnografic al Transilvaniei (1931-1933)

**CONSILIUL JUDEȚEAN CLUJ
MUZEUL ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI**

PORT ȘI CULOARE

**Imagini autocrom din colecția Galloway a Muzeului Etnografic al
Transilvaniei (1931–1933)**

Selecție imagini și redactare texte: TÖTSZEGI Tekla

Editura Argonaut

CONSILIUL JUDEȚEAN CLUJ
Muzeul Etnografic al Transilvaniei
Str. Memorandumului nr. 21, 400114 Cluj-Napoca

Editor: Tudor Alexandru SĂLĂGEAN, manager

Grafică, tehnoredactare: George CIUPAG

Lector: Ioan Augustin GOIA

Corectură: Flavia STOICA

© Muzeul Etnografic al Transilvaniei, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PORT ȘI CULOARE. Imagini autocrom din colecția Galloway a Muzeului Etnografic al Transilvaniei (1931-1933) / Selecție imagini și redactare text: Tótszegi Tekla . – Cluj-Napoca: Argonaut, 2018. – 56 p., 19 cm.

ISBN 978-973-109-857-9

I. TÔTSZEGI Tekla (coord.)

Introducere

În ultimele două decenii, odată cu evoluția și accesibilitatea tehnicii de profil, din ce în ce mai multe colecții publice își digitizează imaginile realizate și păstrate de-a lungul timpului în tehnici de tip analog (pe clișee de sticlă, filme de celuloid) sau variantele lor pozitive, realizate pe hârtie. Scopul și rezultatele acestui demers sunt multiple. Odată cu scanarea la rezoluții mari a imaginii, originalul – care are adesea o valoare istorică și memorială importantă și ca artefact – poate fi păstrat în condiții optime, urmând ca ori de câte ori este nevoie de valorificarea științifică sau culturală a imaginii să se utilizeze varianta lui digitală, obținută în urma scanării. Digitizarea presupune și introducerea informațiilor adiacente imaginii, în format digital, bazele de date realizate astfel ajutând simțitor munca muzeografului, atât în ceea ce privește proiectele proprii ale instituției, cât și în cazul solicitărilor – din ce în ce mai numeroase – primite din exterior. Schimbările intervenite în urma generalizării utilizării internetului au adus și posibilitatea receptării acestui patrimoniu vizual de către un public inimaginabil de larg.

În fondul imagistic al Muzeului Etnografic al Transilvaniei există un număr de 46.185 de negative – din care un număr impresionant realizate pe clișee de sticlă – și 10.037 diapozitive, printre care și plăci autocrom. Bazele fondului au fost puse de întemeietorul și primul director al instituției, cercetătorul etnograf Romulus Vuia, cu fotografii executate în anii 1910 și 1920, în diferite regiuni transilvănene, fond îmbogățit de-a lungul secolului atât de muzeografii, respectiv fotografii instituției (Luiza Netoliczka, Tiberiu Morariu, Ion Gavrilă, Szabó Tamás), cât și de colaboratori străini pasionați, cum este cazul pictorului britanic Denis Galloway.

Cu ocazia digitizării, s-a conștientizat că informațiile provenite din diferite surse se contrazic uneori, în ciuda faptului că specialiștii instituției, de-a lungul deceniilor, au depus eforturi considerabile să asigure corectitudinea științifică a informațiilor adiacente imaginilor, prin mai multe mijloace. Astfel, numărul listei originale s-a marcat în *Jurnalul intrărilor*, au fost redactate *Jurnale originale* de intrări, negativele/diapozitivele au fost trecute în registre cu număr de inventar, iar acesta din urmă a fost scris și pe negativ/diapozitiv. S-a precizat numărul clișeeilor intrate, valoarea acestora, autorul, în cazul clișeeilor pe sticlă introducându-se și alte informații, privind tema imaginii, autorul, locul, anul executării. Cu această abordare, vizând crearea unei baze științifice de informații nu doar în cazul artefactelor care intrau în colecțiile muzeale, ci și pentru materialul vizual, muzeul se regăsește în topul muzeelor de profil. Contradicțiile identificate se datorează – probabil – volumului foarte mare de muncă presupus de întemeierea și funcționarea primului muzeu etnografic din țară, presiunii schimbărilor culturale rapide la nivelul obiectului cercetării (satul tradițional transilvănean),

evenimentelor majore, ca războiul, multiplelor mutări ale sediului instituției, volumului mare de imagini stocate.

De aceea, paralel cu digitizarea s-a demarat și cercetarea colecției, confruntarea diferitelor mijloace de stocare a imaginii (negative, diapozitive, copii fotografice pe hârtie) și a diferitelor surse scrise, sau cercetarea pe teren, în câteva cazuri izolate.

Rezultatele muncii de digitizare și de cercetare a operei pictorului britanic Denis Galloway (Cardiff, 1878 – Londra, 1957) le-am împărtășit publicului prin intermediul unor expoziții, al unui catalog de colecție (*Satul tradițional văzut prin obiectivul lui Denis Galloway*, Cluj-Napoca, 2008) și al unui catalog de expoziție (*Muzică, joc, tradiție. Fotografii executate în România de Denis Galloway, 1926–1932*, Budapesta, 2010). De această dată, vă propunem o incursiune în lumea portului tradițional din Transilvania și Bucovina prin intermediul unor imagini colorate de excepție, realizate de același autor, într-o tehnică mai puțin cunoscută și mai puțin prezentă în colecțiile instituției noastre: tehnica autocrom.

2. Tehnica autocrom

Dorința de a realiza imagini color i-a îndemnat pe fotografi să experimenteze diferite tehnici în acest scop. James Clerk Maxwell, Thomas Sutton, Charles Cros, Louis Ducos du Hauron sunt primii pionieri ai policromiei fotografice. De numele acestuia din urmă se leagă și brevetul depus în anul 1868, cu titlul "Couleurs en photographie, solution du problème" (*Culori în fotografie, soluția problemei*).

Varianta industrială a plăcilor fotografice este datorată fraților Lumière. Brevetul pentru plăcile *Autochrome Lumière* este depus încă din decembrie 1903, proiectul, prezentat Academiei franceze la 30 mai 1904, fiind disponibil publicului larg din anul 1907. În locul celor trei filtre de culori (roșu-portocaliu, verde și albastru-violet) utilizate de predecesori, Louis Lumière folosește ca filtru un amestec de granule de amidon de cartofi (un centimetru pătrat conținând cca 8000 de granule microscopice), vopsite în aceste trei culori. Cromatic bine proporționate și bine amestecate, granulele dispuse pe placa de sticlă alcătuiau un filtru gri, porțiunile microscopice dintre granule fiind umplute cu praf fin de carbon. Filtrul a fost acoperit cu un strat de lac, peste acesta venea o emulsie pancromatică de bromură de argint. Placa necesita o expunere mai îndelungată, era recomandată utilizarea unui filtru galben. Prelucrarea imaginii era și ea destul de dificilă și necesita pricepere, rezultatul procedurii fiind un diapozitiv color, utilizabil ca atare, proiectat. Cele mai răspândite au fost plăcile de mărimea 9x12 și 13x18 cm.

3. Imaginile autocrom din colecția Muzeului Etnografic al Transilvaniei

Singurele plăci autocrom din Colecția Muzeului Etnografic al Transilvaniei sunt cele realizate în perioada 1931–1933, de Denis Galloway. Denis Galloway a locuit, cu scurte întreruperi, mai mult de două decenii în România, din anul 1926 devenind, din însărcinarea directorului Romulus Vuia, colaborator al instituției. În perioada activă, între anii 1926 și 1933, el petrece perioade îndelungate în diferite zone etnografice din țară, cu caracter marcant: Ținutul Pădurenilor, Țara Hațegului, zona Năsăud, Nösnerland-ul (zona săsească a Bistriței), zona Călata, Munții Apuseni, Țara Bârsei, Țara Oașului, Banat și Bucovina.

Prima achiziție de imagini realizate pe plăci autocrom a Muzeului Etnografic al Ardealului datează din 17 noiembrie 1930. Conform listei nr. 70-1930, instituția a achiziționat de la Denis Galloway un număr de 16 plăci autocrom, în valoare de 7524 lei. Conform listei semnate de Luiza Netoliczka – custode și Romul Vuia – director, imaginile au fost realizate în localitățile Morlaca (nr. inv. 9), Viștea (nr. inv. 5, 12, 13, 15, 16), Stana (nr. inv. 11), Băuțari (nr. inv. 6–8) și Chizătău (nr. inv. 1–4). În anul 1931, cu trei ocazii, alte 29 de plăci autocrom realizate de Galloway sunt achiziționate de muzeu, în anul 1933 zece bucăți, iar în anul 1934 – alte 42 de bucăți, menționându-se că acestora li se adaugă și câte un negativ. Din păcate, în arhivele muzeului nu s-au păstrat decât două alte jurnale de predare: unul redactat la 27 noiembrie 1931 (nr. 73-931), cu opt plăci realizate de Galloway în Bucovina, și unul redactat la 1 noiembrie 1933 (nr. 44-1933), cu imagini fotografiate la Cămârzana, Salva, Tărpiu, Viștea și Stana. Jurnalele cu nr. 8-931; 35-931; 16-1934 lipsesc.

Doar în cazul primului jurnal apar atât semnătura custodelui, cât și a directorului Vuia, și – trecute ulterior cu mâna, cu cerneală roșie – numere de inventar, detaliu care lipsește în cazul celorlalte documente de acest tip. Pe plăci, pe marginea de hârtie neagră ce încadrează artefactul, în majoritatea cazurilor există o inscripție cu alb, conținând informațiile de bază, un număr de inventar și un număr de identificare. Confruntând datele listei din 27.11.1931 cu inscripțiile de pe plăcile existente, putem afirma că numerele de identificare care apar pe plăci, pe lângă numărul de inventar, sunt compuse din numărul jurnalului – în cazul de față 73-931 – și numărul poziției din listă, în cazul de față: de la unu la opt. Numerele de inventar înscrise pe plăci nu apar însă în registrele epocii. În lipsa unor informații concludente, putem doar să presupunem că acest fapt se datorează posibilităților de utilizare restrânsă a plăcilor autocrom și perisabilității acestora, ele putând fi utilizate ca diapozitive de fereastră în cadrul diverselor expoziții. Conform jurnalului de intrări, în perioada 1931–1934 au intrat în colecție, în total, 97 de plăci autocrom. Dintre acestea, în prezent există faptic 32 de plăci.

4. Despre selecție și metodele de lucru

Plăcile autocrom realizate au dimensiunea de 13x18 centimetri. În arhiva muzeului s-au păstrat două scrisori adresate de Romulus Vuia Administrației Regiunii a III-a Cluj (nr. 212/934; nr. 341/934), redactate în data de 18 mai, respectiv 12 iulie 1934. Din aceste documente aflăm că plăcile autocrom au fost comandate de Denis Galloway de la Londra, dar ele vor fi utilizate pentru nevoile muzeului, ele " ...servind la noua clădire din parcul orașului".

Starea de conservare a celor 32 de plăci păstrate este diferită. Unele dintre acestea sunt conservate impecabil, păstrându-și culorile vii datorită sticlei de protecție care închide diapozitivul, protejând bine imaginea. În alte cazuri se pot observa decolorări, pete de diferite origini, exfolieri la margini. În cazul a patru imagini, culorile de odinioară pot fi cu greu depistate, se pot observa crăpături, una dintre plăci având și o lipsă la colț. Scanarea s-a realizat la rezoluție mare, imaginile fiind stocate în format tiff, iar variantele de lucru – în format jpg. După scanare, plăcile au fost împachetate în hârtie cu pH neutru și păstrate în poziție verticală, în cutie separată, într-un depozit cu umiditate și temperatură constantă. În perspectivă, plăcile ar necesita o restaurare, pentru a stopa degradarea lor. Imaginile scanate reprezintă o a doua viață a plăcilor-artefacte. Ele sunt utilizate la cercetarea portului comunităților respective, posibilitatea măririi imaginilor pe monitor deschizând perspective noi - de neimaginat înainte - în domeniul analizării detaliilor. Ele sunt folosite de muzeografi în mod curent, cu ocazia diverselor expuneri, expoziții, publicații, menajându-se astfel originalele.

Imaginile păstrate de plăcile autocrom realizate de Denis Galloway sunt statice. Acest fapt se datorează și tehnicii, timpului mai lung de expunere, dar și intenției evidente a autorului de a crea nu doar compoziții estetice, ci și bogate în informații interesante pentru privitor. Imaginile de grup sunt construite în așa fel, încât să includă persoane cu diferite statuturi sociale, iar poziția acestora să permită privitorului receptarea vestimentației din diferite unghiuri.

Pentru acest album am ales imaginile mai bine păstrate, în cazul cărora dispuneam și de informații privind locul și anul executării. Fotografiile au fost grupate pe zone etnografice. Pentru localizarea facilă și precisă a imaginilor, am menționat denumirea și apartenența administrativă actuală a localităților. Tehnic ar fi fost posibil să realizăm un retuș digital al imaginilor și să le oferim astfel publicului. Acest lucru însă – credem – ar fi ridicat mai multe probleme de ordin etic și estetic. De aceea, am preferat să nu intervenim, păstrând intactă – în beneficiul publicului – valoarea documentară excepțională a acestor imagini și totodată atmosfera lor originală, căldura culorilor, farmecul micilor imperfecțiuni, inerente unor artefacte realizate acum aproape un secol, în zorii fotografierii color.

Pe lângă informațiile de bază referitoare la plăcile autocrom, oferim și câte un scurt comentariu, rezultat al interpretării – admitem: subiectivă – a imaginilor.

În vederea reprezentării portului din Ținutul Pădurenilor Hunedoarei, fotograful a selectat un grup de tineri, în vestimentația cărora elementele arhaice predomină, dar apar deja și elemente de tip urban. Cele patru fete poartă tradiționala cămașă lungă, cu caracteristica broderie roșie în tablă compactă plasată de-a lungul mânecii terminate cu volan scurt. Remarcăm păstrarea celor două oprege negre, tipice Pădurenilor, de lungimi inegale, încinse cu baițul din cositor însoțit de zalele cu chei, specifice acestei zone. Aceluiași ansamblu arhaic îi aparțin opincile cu "gurgui" accentuat și colțunii de pănură groasă, asemănători unor jambiere. În ciuda faptului că pieptănătura – altădată neacoperită – ("ticile" împletite duse spre ceafă de la frunte peste urechea dreaptă) tipică fetelor se păstrează, baticurile înflorate de proveniență industrială, sunt și ele prezente ca element nou, urban, alături de șorțul ("catrința") din același material și de aceeași proveniență. Același contrast apare și în portul tânărului, cămașa lungă până la genunchi, colțunii și opincile aparținând orizontului arhaic, pe când laibărul (chiar dacă din pănură) și pălăria ilustrează schimbarea.

1. Tineri în port țărănesc de sărbătoare

Poienița Voinii, jud. Hunedoara, 1933

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10006 (nr. vechi: 60); nr. negativ: 4128

Fotografia ilustrează un alt statut social al personajelor, reprezentând, în principal, trei neveste tinere, însoțite de copii. Simbolul cel mai vizibil al schimbării de status este găteala capului, cu un aspect aparte, specific Pădurenilor. Este vorba de acoperirea părului prins la ceafă cu o ceapsă (scufie) conică, confecționată din pânză brodată cu negru și decorată în partea dinspre frunte cu o dantelă albă. De la ceapsă pornește în spate "cârpa" lungă de pânză albă, îndoită și terminată la capete cu dantelă, fixată la mijloc de brâu, în așa fel încât să fie mai scurtă decât opregul din spate. Remarcăm culoarea predominant neagră a broderiilor de pe cămași și bogatul decor geometric brodat al opregului din față, în contrast cu decorul aplicat al opregului fetelor din imaginea precedentă. Portul fetițelor de aici repetă în miniatură portul mamelor, de la opinci la cămașă, interesantă fiind utilizarea baticurilor industriale în completarea ansamblului.

Portul bărbatului este identic cu cel descris anterior, doar laibărul fiind mai puțin decorat, iar cămașa ceva mai lungă, acoperindu-i genunchii.

2. Neveste tinere, fete și bărbat în port de sărbătoare

Poienița Voinii, jud. Hunedoara, 1933

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10007 (nr. vechi: 57); nr. negativ: 4125

Grupul reprezentat este complex, cuprinzând atât persoane tinere căsătorite (stânga), cât și fete și feciori (dreapta). Reîntâlnim ansamblurile precedente, dovadă că în cadrul aceleiași comunități sătești ele erau relativ omogene. Am remarca câteva elemente de detaliu, cum ar fi aranjarea părului din față, de către neveste, sub forma unui breton neregulat, ieșit de sub ceapsă, absența încălțăminte la una dintre neveste, deși portul era de sărbătoare, diversitatea și amplitudinea diferită a decorului laibărelor bărbătești și prinderea călțunilor feciorilor cu o curea îngustă sub genunchi.

3. Grup de tineri în port de sărbătoare

Poienița Voinii, jud. Hunedoara, 1933

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10008 (nr. vechi: 58); nr. negativ: 4126

Fidel intenției de a reprezenta portul unor persoane cu statut diferit, autorul grupează pe un fundal de sat din zonă trei adolescenți, o nevăastă tânără și o fată de măritat. Apropierea de obiectiv facilitează receptarea unor detalii utile, cum ar fi motivistica tablelor cămășii și pieptarelor, dar și descifrarea codului estetic al comunității în privința modului de îmbrăcare a ansamblului. Astfel, cămașa femeilor nu este încinsă strâns pe talie, ci lăsată întotdeauna ușor răsfrântă în față, deasupra brâului, aparent neglijent, dar un gest care, în realitate, definește un anumit stil zonal, cu potențial identitar. Modul de legare a năfrărilor se înscrie în aceeași logică zonală, acestea fiind împinse spre ceafă și foarte lejer legate. Portul adolescenților diferă de cel al maturilor doar prin decorul mai discret. În intenția de a prezenta structura aparte, specifică, a opincii pădurenești, Denis Galloway dispune personajele în așa fel, încât forma neobișnuită a acestor piese iese puternic în evidență.

4. Port țăranesc de sărbătoare

Alun, jud. Hunedoara, 1933

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10009 (nr. vechi: 63); nr. negativ: 4130

Autorul și-a propus să ofere o imagine de ansamblu a portului – preponderent feminin – din Țara Hațegului, reprezentând, în grup, fete, neveste și copii în portul specific al zonei. Personajele sunt așezate în așa fel, încât aparatul să le immortalizeze din poziții diferite, oferind astfel o perspectivă cât mai complexă asupra portului. Detaliile ansamblurilor sunt mai dificil de receptat, putându-se distinge însă tipul specific de îmbrăcăminte a nevestelor, pieptănătura cu "chică" peste frunte a fetelor, structura "iniei", cămașa albă de pânză, cu volan mare la mânecă, cele două piese caracteristice care acoperă poalele, cele două tipuri de pieptare femeiești.

Portul copiilor e ilustrat în linii mari, un detaliu interesant reieșind din gestul băiatului care, ținându-și mâna în deschizătura pieptarului înfundat îi evidențiază structura caracteristică. Cămașa lungă îi acoperă genunchii, în partea de jos se disting izmenele largi, terminate cu dantelă.

5. Port țăranesc de sărbătoare

Lunca Cernii, jud. Hunedoara, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10010 (nr. vechi: 27)

Imaginea, cu potențial emblematic, reprezintă o femeie în vârstă, care toarce purtând "șuba înfundată" hațegană, de veche tradiție, încinsă pe talie cu un brâu negru de lână, peste care este aplicată o "brășire" (cingătoare) colorată în negru, galben, roșu. Șuba, lungă și largă, este confecționată din pănură de casă, albă, fiind deschisă în față doar de la gât până la talie, lărgită la poale cu clini trapezoidali. Ea este ornamentată cu "bârnași" – găitane negre de lână – la mâneci și la extremitatea inferioară. De sub mâneci, se văd "fodorii" (volanele) cămășii, finalizați cu un registru brodat cu negru și cu o dantelă îngustă. Forma specifică a gâtului capului ("cu coarne") se distinge și sub "propoadă" din pânză albă, decorată cu broderie neagră și dantelă albă ce îi învelește capul și atârână lung în spate.

Furca de tors aparține formei scurte, care se utiliza prinsă în brâu, în mers, fiind caracteristică zonelor care impuneau femeilor deplasări frecvente în afara gospodăriei.

6. Bătrână torcând

Lunca Cernii, jud. Hunedoara, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10011 (nr. vechi: 21); nr. negativ: 5052

Cele trei femei din imagine sunt îmbrăcate în portul de sărbătoare al femeilor măritate, respectiv al fetelor. Poziția diferită a femeilor ne oferă posibilitatea de a observa forma și lungimea "proboadei" albe, băgată în spate sub pieptarul din blană de oaie, deschis în față, acoperit cu broderie florală pe toată suprafața și garnisit cu blăniță neagră. Observăm diferențe între portul nevestelor și cel al fetei. Pieptarul fetei este croit înfundat, închis în față, decorat mai simplu și mai sobru decât cel al nevestelor. În schimb, decorul cămășii și al catrințelor fetei este mai bogat. Piesa de "rezistență" din prim-planul imaginii este "cășula" ce atârna de umerii uneia dintre neveste. Confectionată din pănură, finalizată la un capăt cu ciucuri lungi și decorată cu motive geometrice negre și roșii, piesa putea fi folosită ca traistă sau – purtată pe cap – cu funcția de glugă, fiind utilizată atât de femei, cât și de bărbați.

7. Port țăranesc de sărbătoare

Lunca Cernii, jud. Hunedoara, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10012 (nr. vechi: 23)

Fotografia oferă o imagine detaliată a portului nevestesc din Țara Hațegului, satul Lunca Cernii, acesta fiind unul dintre cele care au conservat elemente vechi de port, documentate vizual în secolul al XIX-lea. Este vorba, în principal, despre opregul cu fire, purtat în spate, care are analogii în Banat. Se purta cu catrință de pânză în față, la o cămașă cu volan mare, încinsă lejer, într-un mod asemănător cu cel din Ținutul Pădurenilor. Pieptănat cu o cărare la mijloc, părul nevestelor este răsucit apoi în şuvițe subțiri ("sucituri"), care coboară pe fiecare obraz spre ceafă, unde sunt strânse în "conciu cu coarne", acoperit apoi cu ceapsa din pânză, brodată. De remarcat modul aparte în care – spre deosebire de Pădureniul învecinat – curelele opincilor înfășurau compact piciorul sub genunchi, lăsând impresia de robustețe, subliniată și de forma gurguiului puternic.

8. Două neveste în port de sărbătoare

Lunca Cernii, jud. Hunedoara, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.: 10013 (nr. vechi: 25)

Grupul fotografiat cuprinde exclusiv vârstnici, provenind dintr-un sat situat într-o zonă de interferență culturală, în vecinătatea unor așezări săsești și a unor orașe mari. Deși influențele extracomunitare sunt deja evidente, atât în portul femeilor (fuste, ghetе), cât și în cel al bărbaților (haină de postav industrial, cu croi citadin, ghetе, pălării) se păstrează încă elemente de bază din portul tradițional. De remarcat că bătrânele păstrează atât vechea găteală a capului, cu broboda de pânză înfășurată peste o pieptănătură cu cărare la mijloc, cât și cămașa cu brățară și volan mic, pieptarul înfundat, bogat brodat, și – într-un singur caz – opincile. La rândul lor, bărbații păstrează cămașa lungă, încinsă, cioarecii de pânură, pieptarul înfundat și cureaua de lățime medie, dar cu structură tradițională.

9. Port țăranesc de sărbătoare

Poiana Mărului, jud. Brașov, 1933

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10014 (nr. vechi: 69); nr. negativ: 4135

Imaginea immortalizează un grup de sași, cu vârste și statut diferite, având în fundal biserica din Gârbova. Ansamblurile vestimentare complexe și foarte decorate ale celor trei cupluri de tineri necăsătoriți sugerează o ocazie rituală. Feciorii poartă pălării decorate cu câte un buchet mare de flori și cu panglică colorată, manta relativ scurtă de postav alb, cu mâneca stângă atârând, îmbrăcată peste cojocul scurt, cravată neagră, brodată colorat cu motive florale. Fetele care-i însoțesc poartă "Borten" (podoabă de cap), cămașă albă, cu mâneci largi, terminate în manșete brodate, vestă din pânză albă, brodată cu negru, cu motive florale, pe pieptul căreia apar numele proprietarei și anul confecționării. Șorțul din tul brodat, purtat în fața unei fuste albe încrețite, năframa mare de mătase, „Spangengürtel”-ul (cordonul decorat cu plăci și rozete de metal) reflectă statutul economico-social special al sașilor din Transilvania. O parte din aceste elemente este păstrată și în portul tinerelor neveste, dar îmbrobodirea capului cu voalul specific, fixat cu ace decorative ("Bockelnadeln"), și culoarea fustei reflectă schimbarea de statut. Portul bărbaților din stânga imaginii este mai simplu, dar elegant. Pe lângă elementele tradiționale, cum ar fi cojocul alb, remarcăm și vestele, hainele scurte din postav negru industrial, pantalonii bufanți – piese mai noi și în cazul comunităților săsești.

10. Sași în port de sărbătoare

Gârbova, jud. Alba, 1933

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10015 (nr. vechi: 75); nr. negativ: 4140

Tânăra din imagine poartă tradiționalul port al săsoaicelor confirmate din zona Bistriței. "Borten"-ul, cilindrul simbolic de catifea neagră, prezent și în imaginea anterioară, este mai înalt în această zonă. Sub el, părul despărțit printr-o cărare centrală este fixat cu o panglică colorată. Peste cămașă poartă o rochie compusă din fustă și vestă, realizate din material industrial, specifică portului săsesc din zona Nösnerland. Rochia este purtată de această dată cu un șorț alb, din material industrial, la brâu fiind încinsă cu un cordon brodat cu motive florale, asemănătoare modelului vestei. Șalul lung din pânză este mai îngust decât cele utilizate de săsoaicele din celelalte zone, fiind decorat cu un singur registru floral longitudinal. Simbolurile de statut generale în cazul portului săsoaicelor tinere (pafta, cordonul cu decor metalic și cu pietre colorate) lipsesc în cazul de față, apar însă altele, mai noi, cum ar fi lănțișorul cu medalion sau inelul purtat pe mâna adusă în prim plan.

11. Săsoaică în port de sărbătoare

Târbuiu, jud. Bistrița-Năsăud, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10016 (nr. vechi: 34)

Cele două perechi de tineri căsătoriți sunt surprinse de aparatul de fotografiat într-o zi de sărbătoare, înainte sau după slujbă. Bărbații, având în mână și cântecul religios, sunt îmbrăcați de iarnă, purtând pe cap căciulă neagră de miel. Bărbatul din stânga imaginii poartă peste cojoc lungă manta de pânură albă, fără guler și tivită cu o fâșie roșie, caracteristică portului flăcăilor sași din satul Târbuiu. Tânărul din dreapta este îmbrăcat cu un cojoc lung, din blană de oaie, cu un decor aplicat și bogat brodat, caracteristic stilului cojocarilor bistrițeni. În picioare poartă amândoi cizme negre. Tinerele neveste sunt îmbrobodite cu voaluri aranjate în formă de coif, prinse cu ace decorative. Amândouă poartă cojoc lung, cu decor brodat, cu aplicații din piele albă și roșie și cu ciucuri colorați, de mătase. Decorul este mai bogat decât în cazul cojoacelor bărbătești, iar pe piept apar inițialele proprietarei și anul confecționării (anul 1928 în cazul unei piese). De sub cojoc se vede o parte din fusta colorată și din șorțul de pânză decorat cu dantelă. De remarcat poziția mâinilor: femeile au mâna dreaptă în buzunarul fals al cojocului, cealaltă fiind ținută median în fața acestuia.

12. Sași în port de sărbătoare

Târbuiu, jud. Bistrița-Năsăud, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10017 (nr. vechi: 30)

Nevestele fotografiate poartă ansambluri caracteristice zonei aurifere din jurul Buciumului, Munții Apuseni, în perioada respectivă. Personajele fiind fotografiate în poziții diferite, putem recunoaște în imagine zadia buciumănească îngustă, dungată pe fond roșu, purtată în spate, ca semn al statutului de nevestă. Prezența șorțului din material industrial și a baticului mare, negru, cu franjuri, legat la ceafă, certifică și ea aceeași influență. Cămașa nu are ciupag, ca în Mocănimea Arieșului, ci este simplă, cu volan mare, brățară și șir peste cot. Și pieptarul scurt, deschis și puternic răscroit în față, este caracteristic ariei. De observat forma neobișnuită a opincilor din piele cu gurguiul pronunțat, ascuțit și foarte curbat, deosebit de cel din Mocănimea învecinată. Apare și aici furca de brâu, dar având forma aplatizată, caracteristică zonei.

13. Două neveste

Mogoș, jud. Alba, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10018 (nr. vechi: 38)

Placa autocrom conține ansambluri de port caracteristice tinerilor din Ținutul Năsăudului în a doua parte a perioadei interbelice. Tocmai de aceea, acestea înglobează elemente de noutate, cum ar fi, în cazul feciorilor, cămașa cu platcă la spate și guler mai înalt și rășfrânt, cravata de influență citadină, podoaba de brâu bogat ornamentată, utilizarea pe scară din ce în ce mai largă a mărgelilor la decor, configurarea podoabei ample din pene de păun (cu o precursoră simplă din secolul al XVIII-iea). Rămân tradiționale în continuare lungimea mare a cămășii (până sub genunchi), forma mânecii și pantalonii strâmți.

Portul fetei păstrează mai multe elemente tradiționale (cămașa cu volan mare, brățară și șir peste cot, zadia dublă și poalele foarte lungi – toate executate în gospodărie), elementele noi găsindu-se în detalii de decor (guler din dantelă, decor floral). De remarcat dimensiunile deosebite ale salbei de monede.

14. Tineri în port de sărbătoare

Salva, jud. Bistrița-Năsăud, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10019 (nr. vechi: 50); nr. negativ: 2749

În imagine apar, în două grupuri, fete maghiare de diferite vârste, prezentând portul caracteristic satelor din centrul și vestul zonei Călata. Realizate preponderent din materiale industriale, armonizate și personalizate însă printr-o muncă migăloasă, piesele de port din Călata impresionează prin diversitate și eleganță. Fetițele din primul grup poartă o variantă mai simplă a ansamblului local: piesele, confecționate din materiale mai ieftine, sunt mai puțin decorate. Se observă cele două modalități de legare a năfrării: în față și în spate, aceasta din urmă fiind caracteristică portului de vară și evenimentelor mai puțin festive. Vestimentația fetelor confirmate, considerate apte de măritat, este puternic reglementată. Trei dintre fete poartă pe cap „părta”, o podoabă semicirculară, acoperită cu mărgelile de sticlă albă sidefată, decorată în spate cu panglici colorate, care – împreună cu panglicile prinse de coada unică – simboliza statutul de fecioară. Două dintre fete poartă fuste colorate largi, încrețite în talie și plisate – o influență a orașului Huedin apropiat –, alte două sunt îmbrăcate cu tradiționalul „muszuj”, fustă încrețită în talie, deschisă în față, căptușită în partea de jos cu o fâșie de postav colorat (culoarea fâșiei diferând după vârstă). Este purtată ridicată lateral și prinsă în talie, fâșia colorată menționată devenind astfel vizibilă. Caracterul festiv este subliniat și prin purtarea șorțului cu aplicații de panglici colorate și a năfrărilor de păr, ținute în mână. Doar în cazul fetei fotografiate din spate se observă purtarea ciucurilor lungi de mătase, decorați bogat cu mărgelile, element pătruns în portul zonal la cumpăna secolelor XIX–XX.

15. Tînere maghiare în port de sărbătoare

Stana, jud. Sălaj, 1932

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10020 (nr. vechi: 55); nr. negativ: 4144

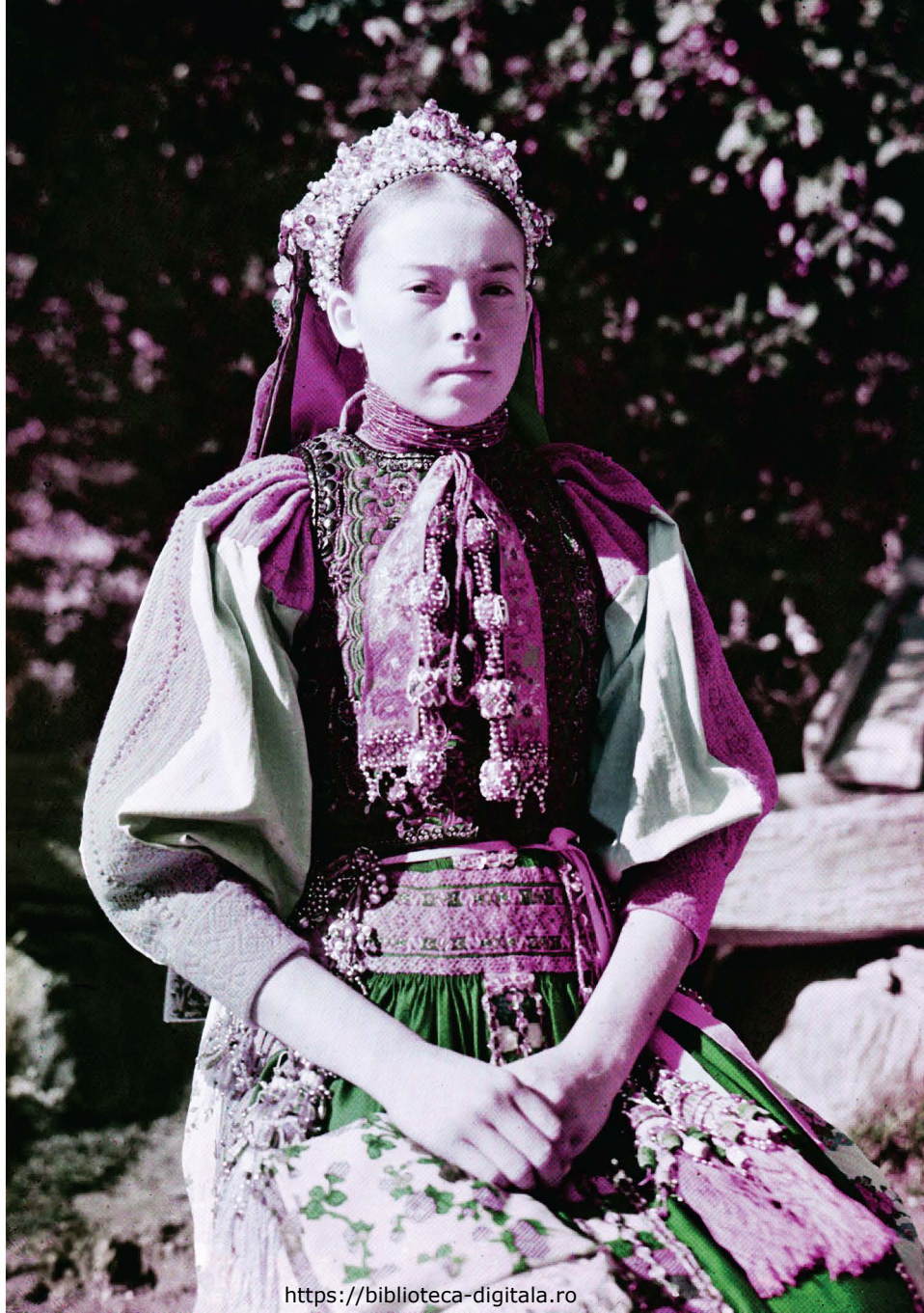
Mistók Pendzsi, cum o numeau consătenii din Viștea pe tânăra din imagine, a fost unul dintre modelele îndrăgite ale autorului, Denis Galloway fotografiind-o ani la rând cu familia, singură sau în compania unei colege, cum apare și în imaginea următoare. Prezenta fotografie o imortalizează în portul de sărbătoare specific fetelor de măritat din zona Călata, subzona Valea Nadășului, port mai decorat și mai deschis în privința introducerii unor materiale și modele decorative noi. În ansamblul purtat de tânăra se îmbină armonios elementele tradiționale cu cele introduse mai recent. În prima categorie intră podoaba de cap, cămașa cu mâneca din guler, cu tablă compact brodată pe lungimea și în partea superioară a mânecii (specifică subzonei), pieptarul brodat compact, având o compoziție și o motivistică specifică doar portului femeiesc din Viștea, baticul imprimat, purtat în mână, șorțul încrețit în talie, cu broderie migăloasă, realizată peste crețuri, șiragurile de mărgelile roșii de sticlă. În categoria elementelor noi se includ fusta albă de cașmir, cu modele imprimate, ciucurii de mătase decorați cu mărgelile, "nucile" confecționate din bucăți de lemn de soc, îmbrăcate și brodate compact cu mărgelile colorate mărunte, fixate ulterior în fața panglicilor Jacquard care acoperă linia de închidere a pieptarului. În perioada realizării fotografiei, debutează în comunitățile maghiare de pe Valea Nadășului tehnica utilizării mărgelilor mărunte, care vor înlocui treptat, parțial, materialele decorative tradiționale, inducând în perspectivă schimbări majore în privința motivisticii, a tehnicilor de decorare, a proporțiilor spațiului decorat.

16. Fată maghiară în port de sărbătoare

Viștea, jud. Cluj, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10021 (nr. vechi: 29)

Fetele din imagine poartă portul tradițional utilizat cu ocazia sărbătorilor mari, compus din: partă, musuiul descris anterior, numit local "bagazia", șorț larg (confeționat din două bucăți de stofă, asamblate cu o cusătură decorativă longitudinală, încrețite în talie și fixate cu câțiva centimetri mai jos de o broderie decorativă), năframă de mână și cizme roșii cu carâmb moale, brodat cu galben și verde, cu toc profilat, înalt și prevăzut cu potcoave de aramă. Pe șorț și pe vestonul scurt sunt prezente și aplicații de panglici. Acesta din urmă este confeționat din postav industrial albastru și decorat cu aplicații de panglică verde și roșie dispuse în rozete, cu paiete și mărgelile înșirate, cumpărate la metru, din comerț – variantă specifică subzonei Văii Nadășului. Elementul decorativ descris anterior, constând din "nuci" brodate cu mărgelile, este purtat și cu acest tip de haină.

17. Fete maghiare în port de sărbătoare

Viștea, jud. Cluj, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10022 (nr. vechi: 28)

Conform Registrului de căsătorii din satul Viștea, tinerii din imagine, Mátyás István zis Mundruc și soția, Tita Kati, s-au căsătorit în 4 oct. 1931. Tânărul din imagine era un personaj foarte cunoscut și în afara comunității, fiind un dansator renumit, etnecoreologul Martin György dedicând o vastă monografie analizei dansului fecioresc înregistrat cu el. Fotografia surprinde momentul de după învelirea miresei cu năframa de tânără nevestă. Această năframă, de mari dimensiuni, era confecționată din tul și decorată cu broderie și cu aplicații din panglici în colțul ce atârna până la extremitatea de jos a fustei. Năframa acoperea ceapsa confecționată din fileu brodat și – parțial – banda decorativă, din mărgelile brodate – simboluri ale statutului de nevestă. Fiind vorba de o fată "gazdă", adică cu posibilități materiale bune, ea poartă fustă și șorț din cașmir imprimat – material cu deosebit prestigiu în perioada respectivă. Dublarea rândurilor de panglici aplicate subliniază acest aspect. Tânărul poartă cămașă largă, cu guler înalt și manșetă, cu două rânduri de ciucuri confecționați din fir de bumbac alb, o vestă "de târg" din postav industrial negru, gaci largi din pânză de casă și un șorț de pânză, cu alesături roșii, peste fire. În perioada reprezentată, ultimele două piese erau purtate deja doar în vestimentația rituală a mirilor. Podoaba de pălărie, purtată acum de flăcău pentru ultima oară, era realizată din elemente cumpărate din târg și asamblate de fetele din sat.

18. Mireasa învelită cu năframa de tânără nevestă și mire

Viștea, jud. Cluj, 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10023 (nr. vechi: 54); nr. negativ: 4145

Tânăra din imagine, identificată de noi ca fiind Anica Dan, căsătorită Sânpălean (1933), una dintre modelele preferate ale lui Denis Galloway, poartă vechiul ansamblu de mireasă caracteristic româncelor din satul mixt Stana. În vestimentația purtată de ea se regăsesc elemente tradiționale caracteristice zonei (atât cămașa cu mâneca din umăr, cu brățară lată, pe crețuri, cu broderie albă în lungul mânecii și la volanul mare, cât și pânzătura mare, albă, tipică mireseilor, care acoperea capul și se înnodea în față, primită de la nănașă), cât și elemente citadine vehiculate în diferite direcții de orașul Huedin (fusta și șorțul din materiale industriale).

19. Fată îmbrăcată mireasă după moda veche

Stana, jud. Sălaj, 1933

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10024 (nr. vechi: 56)

Imaginea include un grup reprezentativ de țărani huțuli, din zona Ceremușului. Ea evidențiază caracteristicile de bază ale portului tradițional huțul din această arie. Deși componența ansamblurilor vestimentare nu se deosebește esențial de cea caracteristică portului românesc din Bucovina, modul de realizare a pieselor prezintă particularități evidente la nivelul structurii, decorului și cromaticii.

20. Un bărbat, două femei și patru copii (huțuli)
Câmpulung pe Ceremuș (Dovgopillja, Ucraina), 1931
Placă autocrom, 13x18 cm
Nr. inv. 10025 (nr. vechi. 40); nr. negativ: 2741

Recunoaștem în imagine caracteristicile de bază ale portului huțul, descrise de specialiști: cromatica bazată pe nuanțe de roșu, piesele de deasupra, din dimie, roșii, relativ scurte, cu clini în față, decorate la revere cu ciucuri multicolori caracteristici, catrințele–fote în culori calde, dungate simplu, cămășile cu altiță și tablă, cu caracteristicul dreptunghi la piept, brodate în galben și portocaliu, culori preferate în zonă nu doar de generația tânără, ci și de cea vârstnică.

21. Un bărbat bătrân, două femei și o fetiță, pe lângă casă (huțuli)

Câmpulung pe Ceremuș (Dovgopillja, Ucraina), 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv.10026 (nr. vechi: 41)

Situată în prim-plan, perechea de huțuli oferă posibilitatea receptării unor detalii de costum semnificative. Bărbatul poartă cămașă de lungime medie, încinsă, acoperită de un suman scurt, din aceeași dimie roșie cu cioarecii și cu obielele. Forma pălăriei, "cu gang", este caracteristică zonei. Baltagul etalat de bărbat reprezenta în aria respectivă un însemn de prestigiu, rezervat doar celor ce se remarcă prin curaj. Cămașa femeii se impune prin decorul amplu, în tablă, de pe mâneca terminată în manșetă. Fota-catrință are aceeași culoare caldă caracteristică și același decor simplu, deja menționat. De observat piețarul cu formă specifică, "cu poale" ușor evazate, și ciorapii de lână colorată, prinși sub nojițele din același material, care fixează pe picior opincile din piele, cu o formă caracteristică carpatică.

22. Bărbat cu femeia (huțuli)

Câmpulung pe Ceremuș (Dovgopillja, Ucraina), 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10027 (nr. vechi: 42)

Imaginea, provenind dintr-un alt sat cu locuitori huțuli, permite sesizarea unor noi elemente și detalii de port, în raport cu cele deja descrise. Remarcăm culoarea neagră a dimiei din care au fost croite sumanul și cioarecii bărbatului, în contrast cu roșul prezent în celelalte imagini. Și decorul este ușor diferit: chiar dacă apar și aici ciucurii multicolori deja menționați, clinii din față sunt ornamentați cu găitane. Cămașa femeii are un decor aparte, având mâneca largă, brodată doar la umăr și la marginea inferioară. Catrința-fotă, cu dungi verticale caracteristice, are în partea de jos un decor orizontal considerat de specialiști caracteristic. Pieptarul femeii, de lungime medie, garnisit cu blăniță neagră, dotat cu buzunare orizontale, este decorat cu broderie, spre deosebire de cel al bărbatului, care conține aplicații din piele și ținte.

23. Bărbat cu femeia (huțuli)

Putila (Putyla, Ucraina), 1931

Placă autocrom, 13x18 cm

Nr. inv. 10028 (nr. vechi: 44)

Bibliografie

BĂNĂȚEANU, Tancred

1975 *Arta populară bucovineană*. București

BIELZ, Iulius

1956 *Portul popular al sașilor din Transilvania*. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București

DUNĂRE, Nicolae–FOCȘA, Marcela

1957 *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București

FOGARASI, Klára

2004 *Színes néprajzi fotók. Autokróm felvételek a Néprajzi Múzeum gyűjteményéből*. Néprajzi Múzeum, Budapest

IȘFĂNONI, Rusalin

2004 *Pădureni Hunedoarei. O viziune etnologică*. Editura Mirabilis, București

KINCSES, Károly – MUNKÁCSY, Gyula

2000 *Hogyan (ne) bánjunk (el) régi fényképeinkkel*. Kecskemét, Magyar Fotográfiai Múzeum

NAGY, Jenő

1958 *Portul popular maghiar din ținutul Călatei*. București

PETRESCU, Paul

1959 *Costumul popular românesc din Transilvania și Banat*. Editura de stat didactică și pedagogică, București

PLANK, Ibolya, Cs. – PÁLINKÓ, Gábor

2004 Műemléki fotográfiák digitális feldolgozásának néhány állományvédelmi kérdése egy pályázat tükrében. In FEJŐS Zoltán: *Fotó és néprajzi muzeológia*. Néprajzi Múzeum, Budapest, pp. 229–250.

TÖTSZEGI Tekla

2008 *Satul transilvănean văzut prin obiectivul lui Denis Galloway*. Editura Argonaut, Cluj-Napoca

TÖTSZEGI, Tekla – PÁVAI, István

2010 *Zene, tánc, hagyomány. Denis Galloway romániai fotói, 1926–1932 / Muzică, joc, tradiție. Fotografii executate în România de Denis Galloway, 1926–1932 / Music, Dance, Tradition: Dennis Galloway's Romanian Photographs, 1926–1932*. Hagyományok Háza – Muzeul Etnografic al Transilvaniei, Budapest

VUIA, R. (Romulus)

1958 *Portul popular al pădurenilor din regiunea Hunedoara*. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București

1962 *Portul popular din Țara Hațegului. Bazinul de la Hațeg*. Editura Meridiane, București

